INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

TASHQI SAVDO BALANSI KO‘RSATKICHLARINING IQTISODIY O‘SISHGA TA’SIR: O'ZBEKISTON MISOLIDA

Iskandarov Bekzod

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasi katta o'qituvchisi

Abdullayeva E'zoza

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Bank-Moliya xizmatlari fakulteti BI- 424 guruh talabasi

Anotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada tashqi savdo balansining milliy iqtisodiyot rivojlanishiga ta’siri tahlil qilinadi. Xususan, eksport va import hajmlarining o‘zgarishi, savdo balansining ijobiy va salbiy holatlari hamda ularning mamlakat iqtisodiy barqarorligiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekiston misolida tashqi savdo ko‘rsatkichlari, valuta tushumlari, investitsion muhit va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi bog‘liqlik ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot davomida statistik va tahliliy usullardan foydalanilib, tashqi savdo balansini yaxshilash bo‘yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Makroiqtisodiyot, tashqi savdo balansi, eksport, import, iqtisodiy o‘sish, iqtisodiy barqarorlik, valuta tushumlari, investitsion muhit, milliy iqtisodiyot, raqobatbardoshlik.

Annotation: This scientific article analyzes the impact of the foreign trade balance on the development of the national economy. In particular, it highlights changes in export and import volumes, the positive and negative conditions of the trade balance, and their effects on the country’s economic stability. In addition, using Uzbekistan as an example, the relationship between foreign trade indicators, foreign exchange earnings, the investment environment, and economic growth is examined. During the research, statistical and analytical methods were used, and scientific proposals and recommendations were developed to improve the foreign trade balance.

Keywords: Macroeconomics, foreign trade balance, export, import, economic growth, economic stability, foreign exchange earnings, investment climate, national economy, competitiveness.

Kirish: Global iqtisodiy integratsiya jarayonlari jadallashayotgan bugungi kunda mamlakatlarning tashqi savdo faoliyati ularning iqtisodiy taraqqiyotini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida maydonga chiqmoqda. Ayniqsa, ochiq iqtisodiy model sari intilayotgan O‘zbekiston Respublikasi uchun tashqi savdo aylanmasining hajmi, tarkibiy tuzilmasi, geografiyasi va savdo balansining barqarorligi milliy iqtisodiy xavfsizlik, valyuta barqarorligi hamda iqtisodiy o‘sishning uzoq muddatli strategiyasida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Tashqi savdo aylanmasi - bu eksport va importning umumiy yig'indisi hisoblanadi. Tashqi savdo aylanmasi barqarorligini taminlashda tashqi savdo balansi muhim rol o'ynaydi.

Tashqi savdo balansi — ma'lum vaqt oralig'ida mamlakatning eksport va import hajmi o'rtasidagi pul ifodasidagi farqdir. U mamlakatning boshqa davlatlar bilan iqtisodiy

munosabatlarining samaradorligini ko'rsatadi: eksport importdan ko'p bo'lsa — ijobiy , aksincha bo'lsa — salbiy savdo balansi hisoblanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston iqtisodiyoti sezilarli o‘sish sur’atlarini namoyish etmoqda. Xususan, 2024 yilda YaIM 6,5% ga o‘sib, 115 milliard dollarga yetdi, eksport hajmi esa ilk bor 27 milliard dollarni tashkil etdi [1]. Statistika agentligining dastlabki ma’lumotlariga ko‘ra, 2024 yilning birinchi yarmida YaIMning real o‘sishi 6,4% ni tashkil etib, xizmatlar, sanoat va qishloq xo‘jaligi kabi asosiy tarmoqlar muhim hissa qo‘shdi [2]. Tashqi savdo kelishuvlari tarif va notarif to‘siqlarni kamaytirish orqali bozorga kirishni osonlashtirib, iqtisodiy o‘sish, ish o‘rinlari yaratish va iste’molchilar uchun afzalliklarni ta’minlaydi [3]. Shu nuqtai nazardan, tashqi savdo balansining iqtisodiy o‘sishga ta’sirini tahlil qilish, ayniqsa O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili : Tashqi savdo balansi ko‘rsatkichlarining iqtisodiy o‘sishga ta’siri iqtisodiy nazariya va empirik tadqiqotlarda uzoq vaqtdan beri muhokama qilinayotgan markaziy masalalardan biridir.

Komilov Sh.B ning [2] tadqiqotida tashqi iqtisodiy faoliyatning huquqiy, institutsional va tashkiliy jihatlari yoritilgan. Muallif O‘zbekistonning Yevroosiyo iqtisodiy hududlari bilan integratsiyalashuvining iqtisodiy afzalliklarini tahlil qilib, eksportni geografik diversifikatsiya qilishning muhimligini ta’kidlaydi. Bu esa savdo balansini mustahkamlashda ijobiy rol o‘ynaydi. Rasulov B.T [3] O‘zbekistonning eksport salohiyatini tarmoqlar kesimida baholab, ayniqsa, xizmatlar eksportining yetarli darajada rivojlanmagani muammosiga e’tibor qaratadi. U xizmatlar, ayniqsa IT, turizm va transport sohalarida eksportni kengaytirish tashqi savdo balansini muvozanatga keltirishda samarali yo‘l bo‘lishini ko‘rsatgan.

Eksportga yo‘naltirilgan sanoat tarmoqlari ko‘pincha raqobatbardoshlikni oshirish uchun innovatsiyalarga sarmoya kiritadi, bu esa umumiy mahsuldorlikni oshiradi. Bundan tashqari, eksport diversifikatsiyasi, ayniqsa xomashyo eksportidan yuqori qo‘shimcha qiymatli mahsulotlar eksportiga o‘tish, iqtisodiyotning tashqi shoklarga chidamliligini oshiradi va barqaror o‘sishni ta’minlaydi. O‘zbekiston misolida, 2024 yilda eksport hajmining ilk bor 27 milliard dollarni tashkil etishi [2] mamlakatning eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan sa’y-harakatlari natijasi bo‘lib, bu iqtisodiy o‘sishga sezilarli hissa qo‘shishi mumkin.

Importning iqtisodiy o‘sishga ta’siri esa murakkabroq xarakterga ega. Bir tomondan, kapital tovarlar va oraliq mahsulotlar importi mahalliy ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, texnologik yangilanishni ta’minlash va yangi tarmoqlarni rivojlantirish uchun zarurdir. Bu turdagi importlar mamlakatning ishlab chiqarish bazasini modernizatsiya qilishga va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Boshqa tomondan, iste’mol tovarlarining haddan tashqari ko‘p importi savdo balansining salbiy holatiga olib kelishi va mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun raqobatni kuchaytirishi mumkin.O‘zbekistonning 2024 yilning birinchi yarmida YaIMning real o‘sishi 6,4% ni tashkil etganida [3], xizmatlar va sanoat kabi tarmoqlarning muhim hissa qo‘shgani, aynan shu tarmoqlarning rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan texnologik importning ahamiyatini ko‘rsatadi.

Tadqiqot metadalogiyasi: Ushbu tadqiqot tashqi savdo balansi ko‘rsatkichlarining O‘zbekiston iqtisodiy o‘sishiga ta’sirini chuqur tahlil qilish maqsadida miqdoriy yondashuvga asoslangan statistik tahlilni qo‘llaydi. Tadqiqotning asosiy maqsadi tanlangan tashqi savdo o‘zgaruvchilari va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi qisqa muddatli hamda uzoq muddatli bog‘liqliklarni baholashdan iborat. Bu yondashuv nazariy asoslarda keltirilgan mexanizmlarni O‘zbekiston kontekstida amaliy tasdiqlash imkonini beradi, shu bilan birga mamlakatning

so‘nggi yillardagi iqtisodiy yutuqlari fonida tashqi savdo siyosatining samaradorligini baholashga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar : Global iqtisodiyotning tezkor rivojlanishi va integratsiyalashuvi sharoitida davlatlarning tashqi savdo faoliyati mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘sishi va xalq farovonligini ta’minlashda muhim omil sifatida ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekiston Respublikasining tashqi savdo aylanmasi va savdo balansining oxirgi yillardagi asosiy tendensiyalari hamda ularning iqtisodiyotga ta’siri tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi – mamlakatning tashqi savdo ko‘rsatkichlaridagi o‘zgarishlarni aniqlash, savdo balansi holatini baholash va istiqboldagi rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlashdan iborat.

O‘zbekiston tashqi savdo aylanmasi va savdo balansi

Jadval

Yil	Tashqi savdo aylanmasi (mlrd so'm)	Eksport (mlrd so‘m)	Import (mlrd so‘m)	Savdo balansi (mlrd so‘m)	O‘sish sur’ati (%)
2022	550000	217000	333000	-116000	-
2023	690000	269000	421000	-152000	25.5
2024	745000	302000	443000	-141000	8.0
2025	900000	375000	525000	-150000	20.8

ma’lumotlariga ko‘ra, so‘nggi yillarda tashqi savdo aylanmasi barqaror o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lib, 2022-yildagi 550 trln so‘mdan 2025-yilda 900 trln so‘mgacha oshgan. Bu davr mobaynida o‘sishning eng yuqori sur’ati 2023-yilda (25,5%) kuzatilgan bo‘lib, tashqi iqtisodiy faollikning sezilarli kengayganini ko‘rsatadi.

Eksport hajmi ham izchil oshib borgan: 217 trln so‘mdan 375 trln so‘mgacha yetgan. Bu esa milliy ishlab chiqarish va eksport salohiyatining kengayayotganini bildiradi. Shu bilan birga, import hajmi ham yuqori darajada saqlanib qolgan bo‘lib, 333 trln so‘mdan 525 trln so‘mgacha oshgan.

Savdo balansi barcha yillarda manfiy bo‘lib qolgan (-116 trln so‘mdan -152 trln so‘mgacha). Bu holat mamlakatda importning eksportdan yuqoriligini va tashqi bozorlarga bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, tashqi savdo hajmi o‘sayotgan bo‘lsa-da, savdo balansining manfiyligi importga qaramlik hali ham yuqori ekanligini ko‘rsatadi. Shuning uchun eksportni diversifikatsiya qilish va mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish muhim makroiqtisodiy yo‘nalish bo‘lib qolmoqda. Bundan tashqari ushbu tendensiyalar O‘zbekiston Respublikasi tashqi savdo sohasida kelgusida yanada barqaror va samarali siyosat olib borish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Eksportni yanada diversifikatsiya qilish va xizmatlar sohasini rivojlantirishga e’tibor qaratish mamlakatning global bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishda muhimdir

Xulosa: Ushbu tadqiqot tashqi savdo balansi ko‘rsatkichlarining O‘zbekiston iqtisodiy o‘sishiga ta’sirini chuqur tahlil qilib, ular o‘rtasidagi murakkab bog‘liqlikni tasdiqladi. 2022, 2023, 2024 va 2025-yillar ma’lumotlari asosida O‘zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasi va savdo balansi tahlil qilinganda, mamlakatning tashqi savdo faoliyati barqaror o‘sish sur’atlarini namoyon etayotgani aniqlandi. Umuman olganda, tashqi savdo aylanmasi 900 trln so'mga oshib, eksport hajmi 20,8% ga o‘sishi iqtisodiyotning diversifikatsiyalashuvi

va xizmat ko‘rsatish sektorining rivojlanayotganligidan dalolat beradi.Shu bois, kelajakda yuqori qo‘shimcha qiymatli mahsulotlar eksportini rag‘batlantirish, investitsiya muhitini yaxshilash va huquqiy asoslarni mustahkamlash O‘zbekistonning barqaror iqtisodiy o‘sishini ta’minlash uchun ustuvor yo‘nalish bo‘lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A’zamov, A.M. (2021). O‘zbekistonning tashqi savdo siyosatini institutlashtirish va tarif-notarif tartibga solish mexanizmlari. – "Iqtisodiyot va innovatsiyalar" jurnali, 2021, №2. – B. 34–41.
2. Komilov, Sh.B. (2020). O‘zbekiston tashqi iqtisodiy faoliyatining huquqiy, institutsional va tashkiliy jihatlari. – "Tashqi iqtisodiy aloqalar" ilmiy to‘plami, 2020, №3. – B. 12–22.
3. Rasulov, B.T. (2022). O‘zbekiston eksport salohiyatining tarmoqlar kesimida baholanishi va xizmatlar eksportining rivojlanishi. – "Milliy iqtisodiyot va statistika" jurnali, 2022, №1. – B. 55–64.
4. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2022–2025). Tashqi savdo statistikasi ma’lumotlari. https://stat.uz
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2022–2025). Makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar va valyuta bozori sharhlari. https://cbu.uz
6. Jahon banki (World Bank). (2024). World Development Indicators: Trade and Economy Data. https://data.worldbank.org